Vybrané ukazovatele - metodické vysvetlivky

Sociálna ochrana

Sociálne zabezpečenie tvorí sociálne poistenie, štátne sociálne dávky a sociálna pomoc.

Dôchodkové poistenie podľa zákona č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení je **starobné poistenie** na zabezpečenie príjmu v starobe a pre prípad úmrtia a **invalidné poistenie** pre prípad poklesu schopnosti vykonávať zárobkovú činnosť v dôsledku dlhodobého nepriaznivého zdravotného stavu poistenca a pre prípad úmrtia.
Na dôchodkovom poistení sa zúčastňujú zamestnanci, zamestnávatelia, povinne dôchodkovo poistené samostatne zárobkovo činné osoby, dobrovoľne dôchodkovo poistené osoby, štát a Sociálna poisťovňa.
V sústave **dôchodkového poistenia** sa vyplácajú dôchodky starobné a starobné predčasné, invalidné, vdovské, vdovecké, sirotské. Dôchodky za výsluhu rokov sa od 1. 1. 2004 vyplácajú ako invalidné dôchodky. Dôchodky manželiek, sociálne dôchodky, zvýšenie dôchodku pre bezvládnosť a zvýšenie dôchodku, ktorý je jediný zdroj príjmu, sú dávky hradené štátom.

Dávkový **systém nemocenského poistenia** tvoria štyri systémové dávky: nemocenské, ošetrovné, materské a vyrovnávacia dávka. Od roku 2004 vzniká zamestnancovi nárok na nemocenské vyplatené Sociálnou poisťovňou od 11. dňa dočasnej pracovnej neschopnosti. Prvých desať dní vypláca zamestnávateľ. Samostatne zárobkovo činnej osobe vzniká nárok na nemocenské od 1. dňa dočasnej pracovnej neschopnosti.
Úrazové poistenie je poistenie pre prípad poškodenia zdravia alebo úmrtia v dôsledku pracovného úrazu a choroby z povolania.
Garančné poistenie je poistenie pre prípad platobnej neschopnosti zamestnávateľa na uspokojovanie nárokov zamestnanca.
Poistenie v nezamestnanosti je poistenie pre prípad straty príjmu z činnosti zamestnanca v dôsledku nezamestnanosti a na zabezpečenie príjmu v dôsledku nezamestnanosti.

Dávkami sociálnej podpory sú štátne sociálne dávky a sú to: prídavok na dieťa, rodičovský príspevok, zaopatrovací príspevok, príspevok na pohreb, príspevok pri narodení dieťaťa, príspevok rodičom a bývalé dávky sociálnej starostlivosti pretransformované na štátne sociálne dávky a to dávky pestúnskej starostlivosti (jednorazový príspevok na úhradu potrieb dieťaťa, opakovaný príspevok na úhradu potrieb dieťaťa, odmena pestúna). Od roku 2005 patrí príspevok na bývanie medzi dávky sociálnej pomoci.

V oblasti sociálnej starostlivosti nastali zmeny v zmysle transformácie sociálneho zabezpečenia. Prijatím zákona č. 195/1998 Z. z. o sociálnej pomoci nastala systémová zmena v oblasti poskytovania dávok sociálne odkázaným občanom. Dovtedy poskytované dávky sociálnej starostlivosti, ktoré boli adresované rôznym skupinám obyvateľstva, boli pretransformované do jedinej dávky sociálnej pomoci. Výdavky na sociálnu pomoc sa členia podľa Rozpočtovej klasifikácie platnej v príslušnom roku.

Služby sociálnej pomoci a dávky v hmotnej núdzi sú určené občanom na zmiernenie a prekonanie hmotnej núdze s ich aktívnou účasťou.
Starostlivosť poskytovaná v zariadeniach sociálnych služieb je podľa zákona č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách. Podľa zákona č. 416/2001 Z. z. o prechode niektorých pôsobností z orgánov štátnej správy na obce a na vyššie územné celky, prešla väčšina zariadení do pôsobnosti samosprávnych krajov a obcí.

Príjmy z výberu poistného (na zdravotné, nemocenské, starobné, invalidné, úrazové, garančné poistenie a poistenie v nezamestnanosti) zahŕňajú platby podľa platných zákonov.

Definície

Starobný dôchodok je základnou dávkou dôchodkového poistenia. Poistenec má nárok na starobný dôchodok, ak bol poistený najmenej 15 rokov a dovŕšil dôchodkový vek.
Poistenec má nárok na **predčasný starobný dôchodok**, ak bol poistený najmenej 10 rokov a suma predčasného starobného dôchodku ku dňu, od ktorého požiadal o jeho priznanie, je vyššia ako 1,2-násobok sumy životného minima pre jednu plnoletú fyzickú osobu.
Invalidný dôchodok sa poskytuje poistencovi, ktorý sa stal invalidný, získal potrebný počet rokov dôchodkového poistenia a ku dňu vzniku invalidity nesplnil podmienky nároku na starobný dôchodok a nebol mu ani priznaný predčasný starobný dôchodok.
Sirotský dôchodok sa priznáva nezaopatreným deťom pri úmrtí rodiča (resp. osvojiteľa). Pri úmrtí oboch rodičov (osvojiteľov) sa priznáva dôchodok obojstrannej siroty. Nárok na sirotský dôchodok nie je podmienený potrebnou dobou zamestnania.
Vdovský dôchodok sa poskytuje ako čiastočná náhrada straty príjmu zomrelého manžela.
Vdovecký dôchodok sa poskytuje ako čiastočná náhrada straty príjmu zomrelej manželky, pri starostlivosti aspoň o jedno nezaopatrené dieťa.
Dôchodok manželky je štátom hradená dávka dôchodkového zabezpečenia poskytovaná vydatým ženám, ktoré sú invalidné alebo dosiahli vek 65 rokov, nezískali nárok na iný dôchodok z vlastného dôchodkového zabezpečenia a nie sú zárobkovo činné.
Sociálny dôchodok bol priznaný občanovi, ktorému nevznikol zákonný nárok na dôchodok a jeho životné potreby nie sú zabezpečené.
Zvýšenie dôchodku pre bezvládnosť je príspevok občanovi na úhradu zvýšených nákladov súvisiacich s potrebou ošetrovania a obsluhy inou osobou.
Zvýšenie dôchodku z dôvodu jediného zdroja príjmu je štátna dávka dôchodkového zabezpečenia poskytovaná v prípade, že starobný, invalidný, vdovský a vdovecký dôchodok alebo dôchodok obojstrannej siroty je jediným zdrojom príjmu a nedosahuje 1,1 násobok životného minima.
Nemocenské nahrádza mzdu poistencovi, ktorý je dočasne neschopný vykonávať svoju prácu

pre chorobu alebo úraz.
Ošetrovné sa poskytuje pri ošetrovaní chorého dieťaťa a pri ošetrovaní iného člena rodiny, ak jeho zdravotný stav vyžaduje ošetrovanie inou osobou.
Materské nahrádza mzdu v poslednom období tehotenstva a po pôrode počas 34 týždňov, pri viacdetnom pôrode alebo u osamelej zamestnankyne 37 týždňov.
Vyrovnávacia dávka sa poskytuje ženám v tehotenstve alebo do konca 9. mesiaca po pôrode, ak boli preradené na inú prácu alebo sa im upravili pracovné podmienky, aby nebolo ohrozené tehotenstvo alebo materstvo.
Prídavok na dieťa sa poskytuje na každé nezaopatrené dieťa v rovnakej výške bez ohľadu na vek dieťaťa a príjmy členov rodiny spĺňajúcich podmienky určené zákonom.
Rodičovský príspevok je opakovaná dávka poskytovaná rodičovi (alebo osobe, ktorá prevzala dieťa do trvalej starostlivosti), ak sa celodenne a riadne stará aspoň o jedno dieťa vo veku do troch rokov, alebo do siedmich rokov, ak je dieťa dlhodobo zdravotne ťažko postihnuté.
Príspevok rodičom, ktorým sa súčasne narodili tri deti alebo viac detí alebo ktorým sa v priebehu dvoch rokov opakovane narodili dvojčatá je štátna sociálna dávka, ktorou štát prispieva raz za rok rodičom na zvýšené výdavky, ktoré vznikajú v súvislosti so starostlivosťou o súčasne narodené deti.
Príspevok pri narodení dieťaťa je jednorazová dávka, ktorá sa poskytuje matke, ktorá dieťa porodila, otcovi alebo inej osobe v taxatívne uvedených prípadoch.
Dávky pestúnskej starostlivosti sú jednorazové alebo opakované dávky, ktoré sa vyplácajú deťom zvereným do pestúnskej starostlivosti alebo opatrovníctva.
Príspevok na pohreb je jednorazová dávka určená na čiastočnú úhradu výdavkov spojených s pohrebom sociálne zabezpečeného občana.
Dávka v hmotnej núdzi (do roku 2003 - dávka sociálnej pomoci) je jednorazová alebo opakovaná dávka, ktorá sa poskytuje občanovi, ktorý je v hmotnej núdzi, na zabezpečenie jeho životných podmienok.

ESSPROS

Sociálna ochrana (ESSPROS)

Údaje o výdavkoch a príjmov na sociálnu ochranu sú poskytované podľa metodiky Európskeho systému integrovaných štatistík sociálnej ochrany (*ESSPROS Manuál*). Výdavky zahŕňajú sociálne dávky, administratívne výdavky a iné výdavky podľa účelov sociálnej ochrany. Sociálna ochrana obsahuje všetky intervencie zo strany verejných alebo súkromných organizácií, ktorých cieľom je oslobodiť domácnosti a jednotlivcov od bremien definovaných rizík alebo potrieb za predpokladu, že neexistuje ani simultánna a ani individuálna dohoda. Manuál ESSPROS klasifikuje sociálne dávky podľa 8 nasledovných účelov:

- choroba/zdravotná starostlivosť,
- invalidita,
- staroba,
- pozostalí,
- rodiny/deti,

- nezamestnanosť,
- bývanie,
- sociálne vylúčenie a inde neklasifikované (i. n. k.).

Účel dávky sociálnej ochrany je hlavný cieľ, na ktorý sa poskytuje sociálna ochrana bez ohľadu na legislatívne alebo inštitucionálne ustanovenia.
Sociálne dávky (hrubé) sú zapísané bez odčítania daní alebo iných povinných poplatkov platených poberateľom (napr. sociálne príspevky). "Fiškálne dávky" (redukcia dane zo sociálnych dôvodov poskytnutá domácnostiam) sú vo všeobecnosti vylúčené.
Peňažné dávky sú dávky (pravidelné alebo jednorázové), ktoré sú vyplácane peňažne a nepožadujú vyúčtovanie skutočných výdavkov poberateľa. Príklady peňažných dávok: všetky typy dôchodkov, nemocenská, rodinné prídavky, podpora v nezamestnanosti a peňažná dávka sociálnej pomoci.
Vecné dávky sú poskytované vo forme tovarov alebo služieb. Poskytujú sa ako náhrada alebo priamo. Náhrady sú platby, ktoré refundujú prijímateľovi časť alebo celé preukázané výdavky na špecifické tovary a služby. Priamo poskytnuté dávky sú tovary a služby poskytnuté bez spoluúčasti na financovaní poberateľom. Príklady vecných sociálnych dávok sú nemocničná a ambulantná starostlivosť, liečivá, náklady na pohreb, starostlivosť o deti, domáca starostlivosť, sociálne služby s ubytovaním, rekvalifikácia a príspevok na bývanie.
Sociálne dávky sú rozdelené na dávky vyplácané bez zisťovania príjmu poberateľa a so zisťovaním príjmu. Nárok na dávky so zisťovaním príjmu poberateľa je explicitne alebo implicitne podmienený výškou príjmov poberateľa alebo jeho majetok musí mať hodnotu pod stanovenú úroveň.
Sociálne príspevky sú náklady, ktoré vznikajú zamestnávateľom v mene ich zamestnancov alebo chráneným osobám na zabezpečenie nároku na sociálne dávky.
Príspevky verejnej správy sú náklady verejnej správy na riadenie verejných nepríspevkových programov a finančnej podpory, ktorú verejná správa poskytuje iným národným programom sociálnej ochrany.